

Uns animals força estranys

Els humans entenem millor el món de la naturalesa que el món socioeconòmic i polític, és a dir, entenem millor el món que ens descriuen la física, l'astronomia o la biologia que el món d'allò que hem creat nosaltres mateixos. D'una banda, sabem que la realitat política i social és bastant més complexa del que diuen les teories que tracten d'analitzar-la. Però, de l'altra, sovint fem veure que creiem que aquestes teories són realistes malgrat saber que són massa simples i incomplertes. De fet, si som sincers, no acabem d'entendre el món dels humans.

Cada cert temps apareixen autors que creuen que el coneixement ja ha arribat al màxim en algun camp. La majoria dels científics de la segona meitat del segle XIX creien que l'edifici de tota la física estava pràcticament finalitzat... pocs anys abans de l'aparició de la teoria de la relativitat i de la física quàntica!

També en l'àmbit de les ciències socials alguns han pretès clausurar la història. Fukuyama ho mantenia en relació al capitalisme i la democràcia liberal després de l'esfondrament dels sistemes comunistes de l'Europa de l'Est. En canvi, més o menys a la mateixa època, l'historiador marxista Hobsbawm parlava d'un "declivi de la civilització", malgrat reconèixer que Marx s'equivocava en pretendre resoldre problemes que de fet no controlava i que les estratègies comunistes eren errònies. Mers miratges. En el millor dels casos, pura ingenuïtat teòrica autocomplaent, i, en el pitjor, una perillosa ceguesa ideològica que ha abocat a sistemes totalitaris.

Ens podem preguntar per què persones reflexives poden equivocar-se tant. Dit en termes més frívols, per què persones tan intel·ligents acaben formulant tesis tan tontes. Per què, de fet, pensem sovint malament la realitat política i social? Hi ha raons que apunten als canvis inherents i imprevistos de les societats humanes, al fet que la informació disponible és incompleta i a l'existència inevitable d'interessos particulars en la formulació d'idees i de teories explicatives i prescriptives. Tot això és veritat, però crec que hi ha unes raons més profundes relacionades amb com està constituïda la nostra ment.

Avui sabem que la pràctica totalitat dels nostres components genètics va conformar-se molt abans de l'aparició dels llenguatges humans. Els nostres cervells remeten a temps molt anteriors a la nostra capacitat de raonament i de deliberació. Una capacitat que ha suposat un salt decisiu i que ha propiciat el desenvolupament de les diverses cultures tal com avui les coneixem. Però alhora és una capacitat que es troba assaltada permanentment per deficiències i falles cognitives que es detecten també en totes les cultures. Entre aquestes deficiències hi ha les inferències mal fetes a partir de fal·làcies lògiques, les ambivalències del llenguatge, una memòria deficient, la diferent avaluació dels arguments segons com es presenten de forma retòrica, la tendència a la confirmació espontània

FERRAN REQUEJO

CATEDRÀTIC DE CIÈNCIA POLÍTICA, UPF

Les neurociències ens vénen a dir que les nostres ments són més aviat mandroses i amb tendència a deixar-se enganyar

d'allò que resulta congruent amb les nostres idees i valors, etc.

La veritat es que no raonem gaire bé i encara deliberem pitjor. Som bons en tecnologia però deficientes en ètica. Això, tanmateix, no resulta gaire estrany. També els ulls que tenim ens permeten veure-hi i no és que siguin precisament un prodigi d'enginyeria. L'evolució ha inventat diverses vegades diverses maneres de veure-hi, totes elles amb clares limitacions i errors de disseny. Al final el que compta en l'evolució és l'eficiència dels resultats, encara que no sigui una eficiència òptima. Estem proveïts de cervells propicis a l'error i a la distorsió (no cal esperar a les campanyes electorals per comprovar-ho). Quan estudiem la naturalesa això es pot corregir, però en els assumptes humans resulta molt més difícil. Massa complexitat a digerir de cop per uns cervells que han evolucionat durant milions d'anys per realitzar altres funcions.

Les neurociències ens vénen a dir que els cervells dels humans han conformat unes ments més aviat mandroses i amb tendència a deixar-se enganyar, inclosos els autoenganys de creure allò que volem creure. També expliquen per què la lògica i les matemàtiques suposen un problema per a la majoria de la gent. La conclusió és que davant de la complexitat que torna obsoletes les velles idees, més que exigir i elaborar concepcions més refinades, els nostres cervells acostumen a demanar simplificacions alternatives.

El fet que els mites de les religions o de les ideologies que pretenen tenir la clau de volta dels problemes de la humanitat aconseguixin tenir molts seguidors té a veure com a mínim en part amb la mandra epistemològica i les tendències cognitives defectuoses arrelades en els nostres cervells. Tindim a creure concepcions simples basades en la combinació d'uns pocs elements que pretenen donar resposta a preguntes genèriques, sobre la vida individual o social, per estrafolàries, surrealistes i fins i tot ridícules que siguin. L'evolució ens ha procurat cervells alhora ganduls i crèduls. Bertrand Russell expressava una cosa semblant amb la seva fina ironia britànica quan venia a dir: "Es diu que l'home és un animal racional; m'he passat tota la vida buscant-ne proves".

Els humans som uns animals força estranys. Per molt que repetim que "si la gent s'escoltés, parlaria menys", parlem molt més del que pensem i estem condemnats a pensar molt més que no pas a conèixer. I quan ho fem és normalment amb presses, des de premisses molt simplificades i interessos a curt termini.

Saber el que ignorem ens pot fer més respectuosos envers els altres, esdevenir més *liberals* en el millor sentit del terme. No estaria potser malament insistir de tant en tant en tot allò que ignorem, un àmbit que Kant veia com un oceà a punt d'engolir l'illa del coneixement que hem anat creant des dels nostres propis límits epistemològics. Els humans? Uns animals força estranys, més emotius que racionals, que viuen en un planeta perdut d'una galàxia com tantes altres.

Vull ser cosmopolita!

❖ Una frontera catalana? Sí, esclar. Vull la meua frontera per no haver-me de preocupar més per les fronteres, per sentir-me ciutadà del món amb plenitud, responsablement solidari amb la resta dels habitants del planeta Terra. És com voler suficients diners per no haver-te de preocupar més pels diners, per disposar-ne lliurement i regalar-ne, si vols, generosament. Només ho pots fer quan són teus i en tens prou. Només pots sentir-te veritablement cosmopolita quan veus reconeguda la teua petita part del cosmos, la teua polis.

❖ A *Refundar el cosmopolitisme* (UB) el filòsof tunisià Yves Charles Zarka, tot i ser conscient que les fronteres no són ni naturals ni racionals, sinó fruit de la història sovint violenta, les defensa. Hi veu un sentit positiu. "Una frontera no és només allò que separa o discrimina, sinó també allò que permet el reconeixement i el retrobament amb l'altre", tant a nivell psicològic com ètic o polític. "El que cal combatre són els murs, però no les fronteres", precisa. Els primers són unilaterals,

les segones avui les hem d'entendre com una forma de reconeixement mutu. "Un món sense fronteres seria un desert homogeni, sense diferències col·lectives". Zarka ho diu des de la seva idea d'un cosmopolitisme que "imposa peremptòriament l'aplicació d'una política d'hospitalitat contra una política d'hostilitat", un cosmopolitisme que és l'altra cara de la mundialització o globalització. Sí, l'hospitalitat de la qual ja parlava Kant, com a fonament de "la pau perpètua", una hospitalitat que l'Europa actual, i l'Espanya de Fernández Díaz en particular, semblen haver oblidat. "El dret de tot estranger a no ser tractat com a enemic al país on arribi", deia Kant.

❖ ¿Tenim, doncs, dret a bastir una frontera catalana, una frontera que sigui hospitalària? Zarka creu que l'humanisme cosmopolita ha de sorgir de les nocions de pertinença a un

IGNASI ARAGAY

DIRECTOR ADJUNT

¿Tindrem el valor de donar llibertat a la nostra polis, d'esdevenir autèntics cosmopolites?

lloc i a una cultura, d'una banda, i de la responsabilitat respecte al conjunt de cultures il·locs (és a dir, del respecte a la diversitat humana i a la natural, de la mare Terra), de l'altra. "Conduir l'home a la seva veritable condició vol dir fer-lo tornar a baixar a terra", en el sentit concret i global alhora. Diu més: "El que és cosmopolita ha de ser regulador del que és polític, no substituir-ho". De nou un sí a les fronteres.

❖ Dins aquest seu discurs, hi ha una altra idea molt interessant: "La Terra no és sols un lloc de residència". O de pas. És el lloc. És la condició prèvia de la nostra existència, és un lloc, a més, a compartir. I ara sabem que és un lloc vulnerable, finit. Per això cal tenir-ne cura, preservar-lo i respectar-lo. I el mateix passa amb el nostre lloc particular, la nostra ciutat o país. No pot ser, tampoc, un mer lloc de residència. No podem viure com a turistes, ali-

ens a la cultura i a la llengua de l'indret que ens acull, ficats en la nostra bombolla. Davant el fals cosmopolita, la condició cosmopolita de Zarka ens exigeix l'arrelament local. No es pot ser només global, no es pot ser un home en abstracte. "Cada home porta dins la forma completa de la humana condició", escrivia Montaigne.

❖ I, per acabar, ¿com ho fem per posar una frontera sense violar la democràcia espanyola de la qual formem part? Remuntant-se a Antígona, passant per Buchanan, Mil-ton i Thoreau, l'autor tunisià formula "el dret cosmopolita de resistència", que és, diu, metapolític, i que, per tant, no pot ser concedit per ningú. "Es un dret del ciutadà del món", que té "el dret legítim de resistir en virtut de la responsabilitat universal de la qual està dotat". ¿Resistirem, els catalans, en el nostre afany d'anar sols pel món? ¿Serem capaços d'atorgar la màxima llibertat a la nostra polis? Tindrem el valor d'esdevenir plenament cosmopolites?